

МІСЦЕ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Українська держава, як і будь-яка інша, не може успішно розвиватися, спираючись на розуміння лише власних інтересів, ігноруючи геополітичний контекст і тенденції розвитку світової цивілізації. Усвідомлення Україною власних інтересів є невіддільним від того, як світова громадськість ставиться до України і яким вона бачить її місце у світі. Визначення геополітичних інтересів нашої держави потребує врахування як усієї системи глобальних зацікавлень різних країн, так і фактичного розкладу сил — економічних, політичних, військових, ідеологічних — в своєму регіоні (особливо це стосується близького оточення України).

Україна розташована в Південно-Східній частині Європи, в зоні, де перетинаються три величезні геополітичні масиви — Євроатлантичний, Євразійський та Ісламський. В цьому можна бачити як певні переваги, так і величезні проблеми, але саме таке розташування, саме цей унікальний цивілізаційний простір відіграє визначальну роль у долі Української держави.

Будь-яке існування, у тому числі й існування держави, має просторовий і часовий виміри. Стосовно держави цими вимірами є її *життєвий простір*, *плин (життєвий шлях)* і *життєвий простір (простір життя)*. Ці поняття є ключовими для розуміння та визначення національних інтересів держави, осмислення її життєвого шляху та історичного минулого, проектування майбутнього, для її самоідентифікації й геополітичного самовизначення.

Часові характеристики засвідчують інтенсивність і тривалість дії тих або інших сил у певному напрямі; їх сукупність, впорядкована навколо конкретного суб'єкта за моделлю минуле — сучасне — майбутнє, утворює його хроносферу.

У хроносфері визначальним є лише теперішній час — час активних дій сучасного покоління. Минуле оживає через причетність до теперішніх дій, а майбутнє актуалізується через вибір сучасниками альтернатив. Пасивність держави як суб'єкта, її неспроможність розуміти й реалізовувати свої життєві інтереси, перетворює її на об'єкт дії зовнішніх геополітичних сил. Найбільш важливі рішення та дії країни-суб'єкта мають спиратися як на максимальну часову ретроспективу щодо минулого, так і на максимальну часову перспективу щодо майбутнього.

Хроносфера країни є завжди ціннісно акцентованою, що визначається домінуючою в той або інший період парадигмою існування.

Сьогоденне існування України є трансформаційним, перехідним, воно є боротьбою різних доленосних суспільно-політичних хроностратегій, в ході якої твориться наше майбутнє.

Просторові характеристики визначають як внутрішню структуру країни, так і її місце серед інших країн. Внутрішній простір — це конфігурація регіональних субструктур у їх взаємодії з центром. Зовнішній простір є результатом взаємодії інтенцій країни-суб'єкта щодо реалізації її власних інтересів і можливостей з аналогічними інтенціями інших суб'єктів міжнародного життя. Просторова сфера буття країни є також ціннісно акцентованою, що визначається загальною системою орієнтацій цієї країни в світі, а також домінуючою в ній хроностратегією.

Визначення національних інтересів України й активізація її зовнішньополітичних зусиль відбувається перш за все на двох рівнях: глобальному і субрегіональному.

На *глобальному* рівні можливості України стали вкрай обмеженими після того, як вона позбулася ядерної зброї та значно скоротила свій військовий потенціал, не компенсавши цих втрат економічними здобутками. На цьому рівні Україна є об'єктом тиску з боку глобальних силових потуг: США, Європейської спільноти, міжнародних фінансових структур, Росії.

Глобальні сили мають певні інтереси в Україні, можливість реалізації цих інтересів визначається взаємодією глобальних сил та здатністю України бути суб'єктом геополітики. Зниження якості України як суб'єкта зменшує її можливості чинити опір, і навпаки. Істина поки що полягає в тому, що коли країна падає в прірву, це не зачіпає нічий інтересів, але коли вона робить хоч малий крок, щоб підвищити власний статус, це неодмінно посилює зовнішній тиск на неї (прикладом останнього є нещодавні події навколо будівництва в АЕС Ірані, танкового контракту з Пакистаном тощо).

Навіть будучи ослабленою, Україна може зберігати певний геополітичний статус суб'єкта, якщо вдало балансуватиме на суперечностях між інтересами світових потуг. Однак політика такого балансування — це політика лише тактична. Україна неодмінно програє як суб'єкт, коли глобальні потуги порозуміються між собою в українському питанні.

Реально посилити свої позиції на глобальному рівні Україна може шляхом структурної модернізації свого економічного потенціалу та масштабної цілеспрямованої експансії в Південно-Східному напрямку. Сприятиме цьому також інтегрування в європейські структури, посилення стратегічного співробітництва з США, розвиток рівноправного партнерства з РФ.

На *субрегіональному* рівні (в просторі найближчого оточення) Україна є великою (за розмірами та чисельністю населення) державою зі значним потенціалом. Як спадкоємниця частини функцій СРСР в Центральній і Південно-Східній Європі та в Чорноморському

регіоні, Україна має відігравати тут значну роль в організації нової світової системи порядку. Для неї життєво важливим є залагодження конфліктних ситуацій на Балканах, в Придністров'ї та Кавказькому регіоні, формування моделей рівноправного партнерства з Польщею, Туреччиною, Росією як потужними регіональними сусідами.

Але, на жаль, Україна й на цьому рівні здає свої позиції. Вона втратила контроль над Чорноморським флотом (який має велике регіональне значення); послабився її вплив на Балканських ринках, що пов'язано з закриттям Дунайської транспортної мережі; їй поки що не вдається подолати труднощі з включенням в дію Євроазіатського транспортно-енергетичного коридору.

Якщо Україна й надалі програватиме на своєму субрегіональному рівні, то це призведе до того, що й тут вона стане переважно об'єктом тиску з боку інших регіональних сил. Активно діяти вона, отже, зможе лише на *локальному* рівні, тобто на рівні міждержавного вирішення конкретних питань, здобуваючи тут певні незначні переваги, але все більше і більше втрачаючи геостратегічну перспективу.

Українську геостратегію визначають на сьогодні три головні парадигми, взаємодія яких створює ту чи іншу конфігурацію зовнішньополітичних орієнтацій країни. Ці головні парадигми такі: Євразійська, Євроатлантична та Чорноморська (Південно-Східна). Разом з тим, це є також три головні напрями зовнішньополітичних зусиль української держави. Всі вони мають достатньо глибокі історичні корені та відображають потужні геополітичні чинники сьогодення.

В термінах класичної геополітики перша парадигма втілює так званий телурократичний принцип (тобто принцип сухопутної потуги — сталість провідних рис цивілізації, соціальних традицій, етичних настанов), друга — таласократичний принцип (тобто принцип морської потуги — динамічний розвиток, ринкові взаємини, індивідуальна ініціатива, етична гнучкість тощо), а третя може бути пов'язана з принципом “раймленду” (тобто принципом берегової лінії — зони зіткнення перших двох принципів, суходолу й моря, але який, однак, має й самостійну логіку — логіку “межі”).

Кожного разу, коли Україна набувала можливості жити власним життям, вона вимушена була насамперед визначатись саме в цих трьох напрямках з приводу питань, з ким боротись, кому протистояти, а з ким укласти угоди та союзні відносини. Історія свідчить також, що жоден з цих напрямків не був для України домінуючим: по кожному з них на Україну сунули загони загарбників і по кожному з них поширювалися цивілізаційні досягнення.

З отриманням реальної незалежності Україна знову має утверджувати себе на цих напрямках. В політиці нині йде запекла боротьба

між прихильниками західного та північно-східного напрямів. Однак, зважаючи на те, що Україна історично виникла на “межі” — на межі зіткнення з кочовими культурами, й нині вона відроджується на “межі” — на межі боротьби двох суперпотуг — Євразійської та Євроатлантичної, маємо дійти висновку, що доля нашої держави здійснюється саме за логікою “межі”, і вийти з її тисків вона може лише за рахунок вдосконалення та розвитку саме “логіки раймленду”. Прилучення до сфери панування телурократичного або таласократичного принципів можна вважати згубним для України.

Ні архетипи “дому”, ні архетипи “корабля” (екзистенційні відповідники телурократичного і таласократичного принципів) ніколи не були основними в структурі української ментальності. “Дім” — це символ притулку для життя, “корабель” — символ плавання, боротьби. Ні та, ні інша символіка не є домінуючою для української людини, найціннішою для неї є можливість повернутися або вийти в плавання. З цим пов’язане й її розуміння свободи, в якому наголос робиться не на певній визначеній системі правил (усвідомлена необхідність) і не на індивідуалістичному волонтаризмі в хаотизованому світі, а на виборі можливостей, спектр яких потрібно формувати, шукати й весь час слід підтримувати на певному рівні. Коли цей спектр зменшується до нуля, зникає свобода.

Отже, декларування багатовекторності української зовнішньої політики не слід розглядати як свідчення її невизначеності, воно спирається на відповідний онтологічний ґрунт. Згідно з логікою вибору створених можливостей суб’єкт має паралельно просуватися за усіма доступними напрямками, аж доки вони не почнуть суперечити один одному, і лише тоді слід обирати один з варіантів, але водночас необхідно починати формування нових можливостей для підтримання їх спектру на відповідному рівні.

Україна ідентифікує себе насамперед як державу європейського типу. Це обумовлено її історичним минулим, географічним положенням, її належністю до культурних традицій європейської цивілізації, етнодемографічним складом її населення, потенціалом її економічних зв’язків з країнами Європи. Але поки що її реальне становище як європейської держави є невизначеним. Україна виходить зі сфери євразійських впливів, але повноцінним членом європейської спільноти ще не є. Її прозахідна активність обмежена рамками балансування між інтересами Росії та Євросоюзу. Максимум, на що може розраховувати Україна — це на поступову інтеграцію в західноєвропейські структури. Але сьогодні Україні нема чого запропонувати Заходові як партнеру, крім своїх сировинних ресурсів та дешевої робочої сили, що значно стримує розвиток їх взаємин.

У відносинах з Росією, зважаючи на імперські амбіції останньої, маємо амбівалентну ситуацію: об’єктивна необхідність співробітни-

цтва стимулює зближення обох держав, але цей процес гальмується претензіями політичної еліти РФ на гегемонію в пострадянському просторі та територіальними вимогами. Звідси випливає, що від Росії слід крок за кроком дистанціюватись, доки вона не усвідомить неминучості дійсно рівноправних стосунків з Україною.

Підтримати позицію одержавлення СНД означало б працювати в логіці телурократичного принципу.

Україна не має достатньої потуги (і бажання), щоб згуртувати навколо себе інші пострадянські держави для створення відповідних противаг Росії, але це — творення навколо себе телурократичних союзів — не є для неї природним, оскільки сам телурократичний принцип є для неї чужим. В інтересах нашої держави дбати про пошук нових можливостей, про нову парадигму організації пострадянського геополітичного простору, в якому б Україна почувала себе на своєму місці.

Отже, не варто обмежувати можливості України щодо участі у світових процесах лише проросійським або прозахідним вибором. На цих напрямках ми стикаємось зі значними перешкодами, подолання яких неможливе доти, доки ми не створимо достатньо розвинутий внутрішній потенціал нашої країни — лише тоді стануть реальними сподівання на такі стосунки з “сильними світу”, які базуватимуться на спільних з ними інтересах, а не на необхідності підтримувати ту чи іншу з сторін. Крім того, вибір того чи іншого “полюсу” як визначального напрямку зовнішньополітичних орієнтацій означає або відповідну конфронтацію з іншим “полюсом”, або — необхідність балансувати між різними “полюсами”, або — визнання себе периферійною державою, яка ніколи не буде спроможною мати власну зовнішньополітичну лінію. Все це є стереотипи конфронтаційного мислення.

Дійсна картина реальності, однак, є складнішою від тої, що нам пропонує класична схема геополітичного протистояння. Розпався СРСР, значні зміни відбуваються в геополітичній структурі європейського регіону та Сходу. Все це свідчить про те, що сьогодні твориться нова карта геополітичної реальності, а отже Україна, як одна зі з’єднувальних ланок між Заходом і Сходом, має шанс сфокусувати на собі значні потоки міжнародного обміну ресурсами та інформацією.

Європейський тип цивілізації створював колоніальні імперії, намагаючись прилучити решту країн до своїх уявлень про світ, до власних форм технологічного прогресу та соціально-політичного облаштування життя. Багато що з європейського досвіду було засвоєно країнами “Півдня” й пробудило у багатьох із них прагнення знайти свою модель прогресу, унезалежити своє існування від західної аксіологічної парадигми, щоб не втратити власних ідентифікаційних схем.

Налагодження продуктивних контактів з іншими країнами вимагає осмислення структур свідомості, що визначають поведінку їхніх суспільств і їхніх лідерів, а отже й пріоритети їхніх політичних та економічних сил. Проникнення в широкий світ починається зі спроб зрозуміти його, налагодити з ним контакти та розпочати багатоплановий діалог. Тільки тоді ми зможемо знайти ті форми презентації власної культури та власних інтересів, завдяки яким світ зможе зрозуміти нас самих.

Україна не претендує на роль наддержави (а сьогодні — навіть на роль провідної регіональної держави), і тому її зовнішні стосунки мають бути спрямовані головним чином, на забезпечення власних економічних інтересів, що насамперед означає підпорядкування зовнішньої політики України меті оптимального пристосування нашої країни до процесів глобалізації, щоб нейтралізувати їхній негативний та максимізувати їхній позитивний вплив на розвиток національної економіки, а також забезпечити економічну безпеку держави.

Необхідно усвідомлювати, що, розбудовуючи відкриту економіку, Україна не може уникнути участі у міжнародному поділі праці. Справа лише у тому, в якій якості — суб'єкта чи об'єкта — вона братиме в ньому участь. Можна “пливти за течією”, але тоді нам доведеться лише виконувати відведену для нас роль, то поки що й відбувається.

Незважаючи на очевидну безперспективність орієнтації на виробництво сировини, український бізнес зосереджений переважно на саме на сировинних галузях, оскільки вони експортоспроможні й їхня продукція легко знаходить ринок збуту. У цьому зацікавлений і західний бізнес, який під тиском громадянського суспільства прагне очистити власну промисловість від екологічно брудних стадій виробництва. Збіг цих бізнесових інтересів на практиці означає збереження неефективної, “важкої” структури української промисловості та зменшення шансів в Україні наздогнати розвинуті держави за технічним і технологічним рівнем більшості виробництв.

Щоб стати конкурентоспроможною, Україна має сформувати національну господарську багаторівневу модель входження в глобалізовану світову економіку. Її вищий рівень має передбачати спосіб включення країни у транснаціональні цикли. Проміжний рівень — механізми включення країни у систему регіональних відносин за стандартами ЄС. Третій рівень — двосторонні відносини з країнами, які за промисловим, технічним та технологічним рівнями адекватні Україні. Свої зовнішні стосунки Україна має підпорядкувати забезпеченню тих економічних інтересів, які будуть працювати на реалізацію цієї моделі та на побудову тієї держави, яку хоче бачити народ.

З боку США та Євросоюзу в останні роки активізуються спроби забезпечити для себе гарантований доступ до нафтогазових ресурсів Центральної Азії й Каспійського моря. У зв'язку з цим енерготранзи-

тні можливості України, зокрема нафтопровід Одеса—Броди, набуватимуть особливого значення.

До кінця 1990-х років українська зовнішня політика формувалася за моделлю “багатовекторного” розвитку зовнішніх відносин, це давало підстави для серйозної критики та звинувачень у невизначеності й непослідовності нашої поведінки. Останнім часом українське керівництво визнало головним у зовнішньополітичній діяльності держави курс на європейську інтеграцію.

Така стратегія, що є цілком логічною з огляду на близьку перспективу, має досить істотно вплинути на весь спектр пріоритетів зовнішньої активності держави, включаючи формування нової моделі національної безпеки. У зв’язку з цим, на наш погляд, доцільно відрізнити “інтеграційний” вектор зовнішньої політики від інших її напрямків, які мають за мету розвиток відносин партнерства та співробітництва, але не передбачають “інтеграційних” завдань.

Попри всі труднощі процесу європейської інтеграції, вже сьогодні зовнішньополітична діяльність України має поступово перебудуватися згідно з цим стратегічним курсом. Це означає, що розвиток наших взаємин з іншими державами та групами держав повинен узгоджуватися з основним курсом і будуватися відповідно до нього.

Вибір Україною своїх основних (стратегічних) партнерів — це питання ефективності нашого включення в існуючу систему розподілу функцій і ролей в сучасному геополітичному та геоекономічному просторі. Він ґрунтується на стратегічному баченні шляхів розвитку держави та обумовлюється чітким усвідомленням національних інтересів і шляхів їх реалізації.

Зовнішні перешкоди на шляху входження України в систему європейської економічної кооперації створюють бар’єри для встановлення відносин повної довіри, а також для розуміння інтересів та цілей наших західних і східних партнерів. Західні країни у відносинах з Україною виступають переважно єдиним блоком і свої стратегічні інтереси щодо неї формулюють на рівні панєвропейських структур — НАТО та ЄС. Вірогідність того, що Україна ще тривалий час буде залишатися за межами європейських інтеграційних процесів, є досить високою.

Можна спостерігати певні кроки в напрямку консолідації зовнішньополітичних інтересів Європи. Поруч із зміцненням провідної ролі структур НАТО в системі безпеки західного світу існує тенденція до розширення сфери європейських стратегічних інтересів у східному та південному напрямках. В перспективі це означатиме формування орієнтованого на Європу геоекономічного простору з відповідним включенням проміжних країн (зокрема України) до сфери стратегічних європейських інтересів. У такій моделі майбутнього Європи цілком закономірно знаходиться місце й для України.

Україна може пов'язувати своє майбутнє лише зі стратегією, яка побудована на консолідованих інтересах Європейської спільноти. Але в цілому нашу державу поки що не сприймають як частину європейського світу. Можна скільки завгодно говорити про історичну приналежність України до європейських народів, проте, якщо Україна не буде включена європейцями у систему стратегічного прогнозування власного майбутнього, справа її інтеграції в Європу рухатиметься дуже повільно.

Після подій 11 вересня США та їх союзники по НАТО розпочали тривалу кампанію боротьби з міжнародним тероризмом, яка вже не обмежується операціями в Афганістані та Іраку, а може бути поширена і на інші країни. На хвилі боротьби з тероризмом розпочався процес формування нових систем партнерства між великими державами, намітилися контури нової конфігурації міжнародних відносин.

Базові елементи такої конфігурації в тих аспектах, що зачіпають інтереси Української держави, можна вбачати в наступному:

НАТО стає базовою структурою не тільки європейської, а й глобальної колективної безпеки;

розширення традиційної сфери відповідальності НАТО, поширення НАТО на Схід за рахунок нових членів;

новий формат відносин НАТО і РФ з елементами інтеграції останньої в систему прийняття рішень Альянсу;

інтенсивне зближення РФ та США, яке може набути рис реального стратегічного партнерства;

геополітична експансія США в регіони Центральної Азії та Кавказу (за умови узгодження інтересів Заходу та РФ).

Важливо враховувати, що на сьогодні Росія посилсила свій вплив на процеси світової політики. Виходячи з численних офіційних заяв, основні пріоритети зовнішньої політики Росії можна згрупувати в такі три блоки: формування нових відносин із США, НАТО та ЄС; боротьба з новими загрозами; інтеграція Росії в європейську та світову економіку. Сьогодні йдеться про вироблення важливих рішень, що будуть визначати розвиток євроатлантичних та світових процесів на довгостроковий період.

У відносинах Росії з НАТО та США створено такий формат відносин, який, з одного боку, залучає Москву до тих напрямів боротьби з тероризмом, де її лояльність є необхідною, а з іншого — залишає для Заходу можливість відійти від Москви у разі, якщо їхні погляди не будуть збігатися. У довгостроковій перспективі збереження цього формату відносин буде залишатися найважливішою проблемою для США і НАТО.

Для Росії сьогодні важливе значення має зміцнення позицій СНД і ДКБ у сфері боротьби з тероризмом. Росія, яка тривалий час активно "експлуатувала" тезу боротьби з тероризмом у своїй зовнішній по-

літиці, виявилася практично відстороненою від основного “театру” дій антитерористичної коаліції. Залучення Росії до цієї боротьби здійснюється на непостійній основі та здебільшого є опосередкованим. Активна політика США у відносинах з ключовими союзниками Росії по ДКБ і СНД, а також Грузією та Узбекистаном виявила можливість послаблення російських впливів на Південному Кавказі та в Центральній Азії. Питання про відносини між США і Росією у сфері боротьби з тероризмом має стратегічний характер для обох сторін. Оскільки зусилля Москви створити систему колективної безпеки СНД на базі Ташкентського договору виявилися марними, останнім часом Москва намагається посилити військову й антитерористичну складові ДКБ завдяки виробленню більш чіткої програми протидії новим загрозам.

Зважаючи на зміцнення позицій Росії як у відносинах із Заходом, так і у відносинах з країнами СНД, Україна повинна забезпечити себе від потенційного зростання “російського впливу”, а також від кон’юнктурних коливань у системі відносин США—НАТО—Росія.

Ймовірно, Росія не завжди зберігатиме постійно рівні відносини з НАТО, але, за умов посилення існуючих тенденцій, роль Росії у європейських справах зростатиме. Відповідно зростатиме і вплив Росії на просування України в європейському напрямі. Зважаючи на це Україна має якнайшвидше стати на шлях “через НАТО до ЄС”. Членство в Альянсі допоможе Україні швидше підготуватися й до вступу у Євросоюз.

Розширення НАТО, на відміну від розширення ЄС, процес наперед політичний. Тому шанси вже у найближчі роки приєднатися до Альянсу є досить реальними.

У процесі зближення України та НАТО відіграватимуть роль багато чинників — як внутрішніх, так і зовнішніх. У цьому контексті особливе значення має питання забезпечення прав людини, і, перш за все свободи слова. До цього додається проблема боротьби з корупцією та проблема стабільності й узгодженості з міжнародними нормами українського законодавства. Експерти досить обережно говорять про 4—5-річний строк як мінімально необхідний для вступу України до НАТО.

Переміщення південного флангу НАТО з Середземномор’я до Чорноморського регіону стає все більш відчутним. Розширення НАТО за рахунок Румунії та Болгарії робить Чорне море майже цілком зоною євроатлантичної відповідальності. Євроатлантичний альянс через Туреччину межує з країнами Близького Сходу, зокрема з Іраком. Отже, сьогодні увесь цей регіон набуває нового значення у процесах глобалізації. Зміна балансу сил в регіоні в найближчому майбутньому здатна породити тут нові конфігурації міждержавних відносин, контури яких зараз можна лише намітити.

Російській Федерації стає все більш складно утримувати свої позиції серед держав регіону. Разом з тим і навряд чи можна бути впевненим в тому, що реалізуючи власні інтереси в регіоні, Росія готова взяти на себе повну відповідальність за його долю в цілому. Вирішення регіональних проблем насамперед передбачає створення соціально-політичних та економічних передумов для динамічного і стабільного розвитку країн регіону, а не тільки чіюсь військово-політичну присутність та дипломатичну активність у врегулюванні конфліктних ситуацій. Але чи є у росіян бажання концентрувати зусилля, щоб сприяти, наприклад, проведенню демократичних реформ та соціально-економічних перетворень в країнах СНД? Питання виникає з огляду на існуючі в самій Росії проблеми демократичного розвитку.

Особливий інтерес становлять нові аспекти політики США в Чорноморському регіоні, що пов'язані з енергетичними інтересами США та з питанням включення в НАТО таких чорноморських країн, як Румунія та Болгарія.

Варто зазначити, якщо стосовно країн Балтії позиція США є цілком однозначною (питання їхньої безпеки вирішуються шляхом приєднання до НАТО, а відносини з Росією становлять окреме коло проблем), то посилення уваги до Чорноморського простору є новим елементом для американської зовнішньої політики. Отже, якщо раніше в регіоні основним геополітичним гравцем була Росія, то тепер в гру входить налаштовані вступити і США. Це радикально змінює баланс сил та інтересів в регіоні, тому має бути належним чином усвідомлене й прораховане.

Регіон знаходиться у досить конфліктогенному оточенні. З одного боку він межує з Балканами, де ще далеко не вирішені міжетнічні та соціально-економічні проблеми, а з іншого — з Близьким Сходом. На півночі посилюється тиск на Грузію з боку Росії.

Можна було б говорити про можливість формування тут *регіонального інтеграційного угруповання* як головної консолідуючої сили, але без копінткого й послідовного узгодження політичних та економічних інтересів різних держав регіону це виглядає утопією. Очевидно, що власними зусиллями країни регіону будуть йти до цього ідеалу досить довго і з великими труднощами. Про це свідчить приклад млявого та непевного розвитку системи ГУУАМ. Не всі сподівання виправдала й організація ЧЕС. Реалізація проектів розбудови стратегічних транспортних комунікацій з Європи в Азію відбувається не так швидко й не в таких масштабах, як очікувалося. До того ж Росія інтенсивно вдосконалює власні стратегічні транспортні маршрути, що створюють конкуренцію “Великому шовковому шляху”.

В пошуках оптимальних варіантів вирішення власних проблем країни регіону здебільшого звертаються до стабільної й економічно розвиненої Європи, сподіваючись, що її потужний потенціал може

більш активно використовуватися в процесах геополітичної та соціально-економічної розбудови Чорноморського регіону.

Європа зацікавлена в каспійських енергоносіях. З введенням у дію стратегічного нафтопроводу Баку—Джейран основні потоки каспійської нафти підуть у напрямку Середземномор'я. Здійснення такого масштабного проекту не може не позначитись на геополітичному розкладі сил в регіональному вимірі. Так, насамперед можна очікувати посилення інтеграційного руху країн кавказького півдня в європейсько-середземноморському напрямку. З іншого боку, північні чорноморські країни, зокрема — Україна та Молдова, ще більше виштовхуватимуться на периферію західних інтересів і підпадатимуть під геополітичний вплив Росії.

Питання в тому, наскільки сама Європа усвідомлює важливість вирішення проблем регіону і яку роль вона готова взяти на себе? Очевидно, що стабільність та безпечність регіону, який є частиною Європейського світу і країни якого мають демократичний устрій, розвинену економічну систему, спрямовану на добробут власного населення, значною мірою сприятиме підвищенню як геоекономічного, так і геополітичного статусу всієї Європи. Сповзання регіону в безодню соціально-економічного та геополітичного хаосу суперечить ідеології формування нового Європейського світу.

Одним із потенційних факторів сприяння інтеграції України в ЄС є стратегічна відкритість обох партнерів. І Україна, і ЄС (інституції та національні держави) формують стратегії свого розвитку, намагаючись визначити свої специфічні ролі та моделі виживання у майбутньому. Пошуки нових форм ідентичності у швидко змінюваному середовищі надають можливості партнерам брати активну участь у визначенні цілей та пріоритетів один одного.

Актуальними завданнями України у контексті більш ефективної реалізації декларованого курсу прискорення європейської інтеграції слід вважати: формування субрегіональних систем співробітництва; участь у спільних проектах стратегічного характеру; гармонізація відносин із партнерами, які мають відмінні (а часто і протилежні) позиції у міжнародних справах, насамперед — із США, Об'єднаною Європою та РФ.

Як певну загрозу своїй незалежності Україна трактує будь-які спроби виключення її з міжнародного процесу прийняття рішень та нового перерозподілу сфер впливу у геостратегічному просторі, що складається на початку XXI ст. Україна виходить з того, що однією з найважливіших гарантій її суверенного розвитку є формування й підтримання системи колективної безпеки в європейському та трансатлантичному просторі, розвиток кооперації у політичній, економічній,

гуманітарній, інформаційній та військовій сферах. У ситуації розгортання діалогу США та країн Заходу з Росією Україна має прагнути на всіх рівнях дипломатичної активності бути повноправним учасником цього діалогу щодо питань, які зачіпають національні інтереси нашої держави (хоча сьогодні це виглядає досить проблематично).

Визнання важливої ролі України у формуванні нової структури системи безпеки в Європі має стати основою для узгодження українських інтересів з інтересами європейських країн та провідних європейських організацій.

У світлі нинішньої антитерористичної кампанії спостерігається активізація міграційної політики з боку країн Заходу та США, посилення жорсткості візового режиму та боротьби з нелегальною міграцією. Закономірно, що ставлення до України залежатиме від ефективності її заходів щодо перешкодження потокам нелегальної міграції через свою територію та зміцнення режиму кордонів, особливо східних.

Тенденція до посилення взаємозалежності країн та їх відкритості до зовнішніх впливів є об'єктивним наслідком сучасних процесів глобалізації. Основний виклик національній державі полягає в тому, що вона перестає бути монополістом (а інколи — й основним гравцем) на власній території. Вплив держави обмежується, “коригується” та навіть нівелюється діями інших держав, міжнародних організацій і корпорацій, недержавних організацій, неформальних груп (групи тиску, лобі тощо). Держави, що вирізняються ідеологічною, інституційною чи економічною неспроможністю, зазнають подвійного тиску, оскільки їх можливості впливу на перебіг подій розмиваються, спотворюються, ще не встигнувши сформуватись.

З огляду на це можна стверджувати, що суперечність між потребою “розбудови держави” та вимушеною необхідністю “нівелювання держави” є ключовою для України. Подальший неконтрольований розвиток цієї суперечності стає сьогодні вкрай загрозливим адже: Україна поки що не може скористатися технологічними, економічними, соціокультурними перевагами глобалізації, втім активно переймає усі її негативні риси та наслідки, серед яких — послаблення державної влади, невиправдане посилення “позадержавних” джерел політичного та економічного впливу, нарощування технологічного відставання, ерозія національної ідентичності.

Таким чином, відкритість, яка потенційно могла б означати сприйнятливість до нових ідей і технологій, та взаємозалежність як потенційний інструмент здобуття належного місця у міждержавних відносинах перетворюються на вразливість, незахищеність, несамостійність країни. Зрозуміло, що не лише загальносвітові процеси та тенденції є причиною цього. Головні причини підвищеної вразливості України щодо зовнішніх впливів слід, безперечно, шукати всередині країни.

Посилює вразливість країни од зовнішніх впливів також її орієнтація на якусь одну державу-партнера (іноді таким партнером для України є США, іноді — Росія), при цьому ігноруються легітимні інтереси інших держав та інституцій, а інколи — й власні національні інтереси України. Зовнішньополітичні союзники, в обмін на підтримку ними керівників держави отримують можливість здійснювати безпосередній вплив на чиновництво країни. Часто цей вплив перешкоджає реалізації інтересів України та посилює ту частину внутрішньої опозиції, яка взагалі заперечує потребу в зовнішньому співробітництві, нехтуючи навіть його позитивними аспектами.

Надмірна вразливість країни небезпечна ще й тим, що створює у її партнерів негативний імідж абсолютної слабкості цієї країни. Поступливість держави та її політичної еліти не є результатом чиєїсь підривної діяльності чи газетних провокацій. Це вияв реального стану справ у державі, який вміло використовують конкуренти країни на світових ринках.
